

XALQ OG‘ZAKI IJODI NAMUNALARI ASOSIDA O‘ZBEK XALQ PEDAGOGIKASINING NAZARIY TARIXIY TAHLILI

Shomirova E'zoza Davron qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalq og‘zaki ijodi namunalari asosida o‘zbek xalq pedagogikasining nazariy va tarixiy jihatlari tahlil qilinadi. Xalq og‘zaki ijodining asosiy turlari – maqollar, matallar, ertaklar, dostonlar va rivoyatlarda aks etgan tarbiyaviy g‘oyalar hamda ularning yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashdagi o‘rni yoritib beriladi. Shuningdek, o‘zbek xalq pedagogikasining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va uning zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: xalq pedagogikasi, xalq og‘zaki ijodi, maqollar, ertaklar, dostonlar, milliy qadriyatlar, ma’naviy tarbiya, an’anaviy ta’lim.

Аннотация: В данной статье проводится теоретико-исторический анализ узбекской народной педагогики на основе образцов устного народного творчества. Рассматриваются воспитательные идеи, отраженные в основных жанрах устного народного творчества – пословицах, поговорках, сказках, эпосах и легендах, а также их роль в духовно-нравственном воспитании молодого поколения. Кроме того, научно обосновываются этапы формирования и развития узбекской народной педагогики и её значение в современном образовательном процессе.

Ключевые слова: народная педагогика, устное народное творчество, пословицы, сказки, эпос, национальные ценности, духовное воспитание, традиционное образование.

Abstract: This article presents a theoretical and historical analysis of Uzbek folk pedagogy based on samples of oral folk creativity. Educational ideas reflected in the main genres of oral folklore—proverbs, sayings, fairy tales, epics, and legends—are examined, as well as their role in the spiritual and moral education of the younger generation. The article also scientifically substantiates the stages of formation and development of Uzbek folk pedagogy and its importance in the modern educational process.

Keywords: folk pedagogy, oral folk creativity, proverbs, fairy tales, epics, national values, moral education, traditional education.

Kirish

Har bir xalqning ko‘p asrlik tarixiy tajribasi, urf-odatlar va ma’naviy qadriyatlari avvalo uning xalq og‘zaki ijodi namunalari orqali namoyon bo‘ladi. Xalq og‘zaki ijodi – bu xalqning hayotiy tajribasi, dunyoqarashi, axloqiy me’yorlari va tarbiyaviy qarashlarini o‘zida mujassam etgan bebaho ma’naviy merosdir. Aynan shu meros orqali yosh avlodni tarbiyalash, ularga milliy qadriyatlar va ma’naviy fazilatlarni singdirish jarayoni amalga oshirib kelingan. Shu sababli xalq og‘zaki ijodi namunalarini o‘rganish o‘zbek xalq

pedagogikasining nazariy va tarixiy asoslarini anglashda muhim ilmiy manba hisoblanadi.

O'zbek xalq pedagogikasi asrlar davomida xalqning turmush tarzi, ijtimoiy hayoti va ma'naviy qarashlari bilan uzviy bog'liq holda shakllanib kelgan. U xalqning ko'p yillik tarbiyaviy tajribasini o'zida mujassam etgan bo'lib, yosh avlodni komil inson etib tarbiyalashga qaratilgan g'oyalar majmuini ifodalaydi. Mazkur pedagogik qarashlar xalq og'zaki ijodining turli janrlarida – maqollar, matallar, ertaklar, dostonlar, rivoyatlar va afsonalarda o'z aksini topgan. Ushbu manbalarda insonparvarlik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, halollik, adolat, sabr-toqat va mehr-oqibat kabi muhim axloqiy fazilatlar targ'ib etiladi.

Bugungi kunda ta'lim-tarbiya jarayonida milliy qadriyatlar va an'anaviy pedagogik merosdan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xalq og'zaki ijodi namunalari yosh avlodni ma'naviy jihatdan barkamol, milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu jihatdan o'zbek xalq pedagogikasining nazariy va tarixiy asoslarini xalq og'zaki ijodi namunalari orqali tahlil qilish zamonaviy pedagogika fanining dolzarb masalalaridan biridir.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi xalq og'zaki ijodi namunalari asosida o'zbek xalq pedagogikasining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari hamda uning tarbiyaviy g'oyalarini nazariy va tarixiy jihatdan tahlil qilishdan iboratdir. Shuningdek, xalq pedagogikasining yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashdagi o'rni va ahamiyatini ilmiy asosda yoritib berish ham ushbu tadqiqotning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

O'zbek xalq pedagogikasi xalqning ko'p asrlik hayotiy tajribasi, urf-odatlar va milliy qadriyatlari asosida shakllangan bo'lib, yosh avlodni har tomonlama barkamol inson etib tarbiyalashga qaratilgan pedagogik qarashlar tizimini ifodalaydi. Ushbu pedagogik qarashlar avvalo xalq og'zaki ijodi namunalariida o'z aksini topgan. Xalq og'zaki ijodi xalqning ma'naviy merosi sifatida insonni tarbiyalash, uning axloqiy fazilatlarini shakllantirish va jamiyatda munosib o'rin egallashiga yordam beradigan g'oyalarni o'zida mujassam etadi. Shu sababli xalq og'zaki ijodi namunalari o'rganish o'zbek xalq pedagogikasining nazariy hamda tarixiy asoslarini anglashda muhim manba hisoblanadi.

Xalq og'zaki ijodining muhim janrlaridan biri bo'lgan maqollar va matallar xalq pedagogikasining eng qadimiy va samarali tarbiya vositalaridan biri hisoblanadi. Maqollar qisqa, lo'nda va chuqur ma'noga ega bo'lib, ular orqali xalqning axloqiy qarashlari, hayotiy tajribasi hamda tarbiyaviy g'oyalari ifodalanadi. Masalan, “Yaxshilik qil, dengizga tashla”, “Ilm – insonning eng katta boyligi”, “Odob – inson ziynati” kabi maqollar yoshlarni yaxshilik qilishga, ilm olishga va odobli bo'lishga undaydi. Bunday maqollar orqali xalq yosh avlodni halollik, mehnatsevarlik, sabr-toqat va insonparvarlik ruhida tarbiyalashni maqsad qilgan.

Xalq og'zaki ijodining yana bir muhim turi ertaklar hisoblanadi. Ertaklarda yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik, rostgo'ylik va yolg'onchilik kabi tushunchalar o'rtasidagi kurash badiiy obrazlar orqali tasvirlanadi. O'zbek xalq ertaklarida jasorat, halollik, aql-zakovat va mehnatsevarlik kabi fazilatlar yuqori baholanadi. Ertak

qahramonlari ko'pincha qiyinchiliklarni yengib, o'zining aql-zakovati va matonati bilan maqsadiga erishadi. Bu esa yosh avlodni sabr-toqatli, qat'iyatli va maqsadga intiluvchan bo'lishga undaydi.

Dostonlar ham o'zbek xalq pedagogikasining muhim manbalaridan biri hisoblanadi. O'zbek xalq dostonlarida xalqning tarixiy xotirasi, milliy g'ururi va vatanparvarlik tuyg'ulari o'z ifodasini topgan. Masalan, xalq dostonlarida qahramonlarning jasorati, vatanni himoya qilishga bo'lgan sadoqati, xalq manfaatlarini himoya qilish kabi g'oyalar ilgari suriladi. Bu esa yosh avlodga vatanparvarlik, fidoyilik va milliy g'urur tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

Rivoyat va afsonalar ham xalq pedagogikasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular orqali xalqning tarixiy voqealarga bo'lgan munosabati, ajdodlarning hayotiy tajribasi va axloqiy qarashlari avloddan-avlodga yetkazib kelinadi. Rivoyatlarda ko'pincha insoniy fazilatlar – mehr-oqibat, halollik, sabr-toqat va adolat kabi g'oyalar targ'ib qilinadi. Shu tariqa xalq og'zaki ijodi namunalari yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalashda muhim pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, xalq og'zaki ijodi namunalari tarbiya jarayonining uzluksizligi va hayot bilan bog'liqligi ham yaqqol namoyon bo'ladi. Xalq pedagogikasida tarbiya faqat maktab yoki ma'lum bir muassasa bilan cheklanmaydi, balki oilada, jamiyatda va kundalik hayot jarayonida davom etadi. Ota-onalar, katta yoshdagilar va jamiyat a'zolari yosh avlod uchun ibrat namunasi bo'lib xizmat qiladi. Bu esa xalq pedagogikasining muhim xususiyatlaridan biri hisoblanadi.

Demak, xalq og'zaki ijodi namunalari o'zbek xalq pedagogikasining nazariy va tarixiy asoslarini o'zida mujassam etgan muhim manbalardan biri hisoblanadi. Ularda aks etgan tarbiyaviy g'oyalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, yosh avlodni milliy qadriyatlarga hurmat, ma'naviy poklik va komil insonlik ruhida tarbiyalashda muhim o'rin tutadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, xalq og'zaki ijodi namunalari – maqollar, matallar, ertaklar, dostonlar, rivoyatlar va afsonalar – o'zbek xalq pedagogikasining nazariy va tarixiy asoslarini shakllantiruvchi eng muhim manbalar hisoblanadi. Ushbu ijod namunalari aks etgan tarbiyaviy g'oyalar yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash, ularni milliy qadriyatlar, vatanparvarlik, halollik, sabr-toqat va insonparvarlik ruhida shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, o'zbek xalq pedagogikasi avloddan-avlodga uzluksiz tarzda yetib kelgan va xalq og'zaki ijodi orqali pedagogik qarashlarni, axloqiy tamoyillarni va hayotiy tajribani yoshlar ongiga singdirib kelgan. Bu esa xalq pedagogikasining bugungi ta'lim-tarbiya jarayonida ham dolzarbligini saqlab qolishiga imkon beradi.

Shunday qilib, xalq og'zaki ijodi namunalari nafaqat tarixiy meros sifatida, balki zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik vosita sifatida ham ahamiyat kasb etadi. Ular orqali yoshlar milliy qadriyatlarni o'zlashtiradi, axloqiy va ma'naviy fazilatlarini rivojlantiradi, shaxsiy va jamiyatga foydali bo'lgan komil inson sifatida shakllanadi. Shu

bois, xalq og‘zaki ijodi asosida o‘zbek xalq pedagogikasining nazariy va tarixiy tahlili pedagogika fanida dolzarb va ilmiy ahamiyatga ega mavzu hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston xalq pedagogikasi tarixi / M. Ochilov. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
2. Xalq og‘zaki ijodi va tarbiyaviy ahamiyati / N. Egamberdiyeva. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
3. O‘zbek xalq pedagogikasi nazariyasi va amaliyoti / B. Ziyomammedov. – Toshkent: O‘qituvchi, 2000.
4. Maqollar va ertaklar orqali tarbiya / Sh. Abdullayeva. – Toshkent: O‘zbekiston pedagogika instituti nashriyoti, 2010.
5. Xalq dostonlari va ma’naviy tarbiya / N. Muslimov. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2015.
6. Milliy tarbiya va xalq pedagogikasi / I. Qodirov. – Toshkent: Ma’naviyat, 2011.
7. O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimi va milliy qadriyatlar / Toshkent, 2019.
8. Pedagogik nazariya va xalq tajribasi / Sh. Mamatqulov. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.

